

Noves varietats inèdites

J. VALL-LLOSERA I TARRÉS

L'estudi curós de les monedes sovint ens revela l'existència de varietats que han passat desapercibudes i que romanen inèdites. Seguint en la línia del nostre anterior treball a l'*Acta Numismàtica*, núm. 31 en presentarem algunes més.

Abans, però, caldrà aclarir que la peça que varem atribuir, per bé que amb cautela, a Camprodon, és en realitat un petit coure italià. Havíem indagat la part italiana dels dominis dels Àustria, però ni jo mateix ni cap dels amics que varen examinar la peça no sospitàrem que el bust no fos d'un dels Felip hispans, sinó d'un altre personatge completament aliè. Val a dir que la similitud era molt gran. Cal, doncs, i malauradament, desmentir aquella atribució.¹

Vegem, ara, les novetats que aportem:

1. DINER D'EMPÚRIES D'HUG II VARIANT DE LLEGENDA

Ponç I (1040-1078), en morir, divideix els seus dominis, els comtats d'Empúries-Peralada, entre els seus dos fills. Al segon, Berenguer, li deixà Peralada i altres indrets que inclouen castells com els de Rocabertí i Quermançó, sotmesos en feu al primogènit, Hug II, que heretà el comtat d'Empúries (1078-1116). Per tant, es podria dir que fou el primer, a títol únic, comte d'Empúries.

D'aquest comte Hug II presentem el diner següent:

a/ X HUGO COMIT

1. J. VALL-LLOSERA I TARRÉS, «Nous tipus i varietats de monedes catalanes». *Acta Numismàtica*, núm. 31, 2001, p. 97-104. La peça italiana en qüestió és de la seca de Casale (Piemont). Es tracta d'un quart d'aram del duc Guillem Gonzaga. Vegeu *Corpus Numorum Italicorum*, vol. II (Piemont-Sardenya), p. 144. Un exemplar semblant, el núm. 59, és descrit a la p. 152 i il·lustrat a les làmines.

Llegenda en disposició normal que comença sota el coll. Bust del comte que mira a l'esquerra.

r/ + IMIVRIAS

Creu interior equilatral amb una petita creueta amb forma d'aspa en el tercer quart.

Pes: 0,69 g Ø: entre 16 i 18 mm Làmina, núm. 1

Hug II continua amb la tipologia del seu predecessor, del qual només es coneix un únic òbol, i començà la fabricació de diners, que probablement siguin els més interessants d'examinar dins el numerari emporità. No només per ser els únics que porten l'efigie del comte, presentant-lo tant a dreta com a esquerra, sinó perquè difícilment es troben dos exemplars iguals, per les diverses varietats de llegenda i/o situació de l'aspa en els quartejats del revers.

A. M. Balaguer en el seu corpus sobre la moneda comtal publica vuit diners d'aquest tipus amb el bust mirant a l'esquerra que es podrien separar en:

a) segons si porten la llegenda de l'anvers en disposició retrògrada o normal.

— llegenda de l'anvers retrògrada: 3 exemplars, fotografies 1, 2 i 3.

— llegenda de l'anvers normal: 6 exemplars, fotografies 4, 5, 6, 7, 8 i la descrita.

b) segons si l'aspa de la creu interior del revers està situada en el tercer o quart espai.

— + en el tercer espai: 7 exemplars, fotografies 2, 3, 4, 5, 6, 8 i la descrita.

— + en el quart espai: 2 exemplars, fotografies 1 i 7.

Tanmateix, dins d'aquests vuits diners publicats hi podem trobar fins a sis varietats de llegenda per l'anvers i sis per al revers. Curiosament els tres diners amb la llegenda retrògrada a l'anvers presenten la mateixa varietat.

El diner que descriu ens mostra un nou acabament de llegenda de l'anvers inèdit, com és el d'acabar en «COMIT». Cal recordar que es coneixien les varietats: COMTI, COMITE, COMTI, COIMT, COITI i una amb una sorprenent llegenda SVOMIDV.

La moneda en qüestió es podria classificar dins el grup majoritari que presenten la llegenda de l'anvers en disposició normal i la creueta del revers en el tercer quadrant.

Bibliografia

- BOTET, J. *Les monedes catalanes*. Vol. I. Barcelona, 1908.
- DALMAU, R. *Els castells catalans*. Barcelona, 1967.
- BALAGUER, A. M. *Història de la moneda dels comtats catalans*. Barcelona: IEC, 1999.
- *Acta Numismàtica* [Barcelona], núm. 14 (1984). «Reconsideració de l'amonedatge del comtat d'Empúries en base a un tipus inèdit atribuït a Ponç Hug III (1230-1269)»

2. DUES VARIETATS INÈDITES DEL 'CORNADO' DE JOAN I CATERINA DE NAVARRA

La moneda navarresa destaca per la seva singularitat, tant pel que fa als seus valors com per la seva tipologia, com poques a Europa. Tot i els estudis i treballs que s'han fet: J. Marín, J. Bérgua, M. Crusafont, etc., caldria que algú es proposés l'elaboració d'un corpus de la moneda medieval navarresa, ja que són moltes les peces que han anat apareixent i alhora aportant noves varietats de llegendes, estampes, etc. Des d'aquí, només pretenc aportar un petit gra de sorra presentant aquests *cornados* de Caterina i Joan d'Albret (1483-1512).

Descripció

a/ Llegenda no visible. Inicials dels reis sota corona: anell I punt K anell

r/ Apareix incús l'encuny de l'anvers.

Pes: 0,855 g Ø: 16 mm Làmina, núm. 2

Aquest *cornado* segueix el tipus base d'aquestes monedes, és a dir, l'anvers presenta les inicials dels reis Joan III d'Albret (1491-1516) i Caterina I de Foix (1483-1517), en les formes llatines com s'escriuen els seus noms, I K. La peculiaritat d'aquesta moneda s'observa clarament en el revers on no hi figura la creu interior voltada de llegenda, sinó que hi ha quedat incús l'encuny de l'anvers.

Pel que fa a la segona moneda, la novetat és força més important, perquè es tracta d'un nou tipus.

a/ IOHANES...

Inicials dels reis sota corona: K mirant a l'esquerra i I.

r/ (SIT NOM)EN·DOM(INI...) Creu interior.

Pes: 0,635 g Ø: entre 14 i 16 mm Làmina, núm. 3

D'aquesta moneda només se'n coneixia un únic tipus, deixant de banda les varietats de llegenda existents, la que porta les inicials de Juan i Caterina en la forma I K sota corona. La moneda que presento porta les inicials intercanviades, és a dir K I i la lletra K mira en sentit contrari. Aquesta peculiaritat es produí en gravar les inicials en positiu i no en negatiu sense pensar que un cop s'encunyés la moneda, es veurien al revés. Per contra, però, aquest error es degué detectar immediatament en començar-ne la fabricació; d'aquí que només se'n conegui aquest exemplar.

Bibliografia

- MARÍN, J. *La moneda navarra y su documentación 1513-1838*. Madrid, 1975.
 BÉRGUA, J.; IBÁÑEZ, M. i LIZÁRRAGA, J. *Historia de la moneda de Navarra*.
 CRUSAFONT, M. *Acuñaciones de la Corona Catalano-Aragonesa y de los Reinos de Aragón y Navarra*. Madrid, 1992.

3. PROBABLE PROVA D'UN MIG RAL DE VALLADOLID DE FELIP III

Les monedes de mig ral de la ceca de Valladolid són d'una raresa extrema, poquíssimes són conegudes amb l'assajador F i un exemplar amb l'assajador A inèdit fins que sortí a la llum en una subhasta l'any 1996.

La moneda que presento és diferent a totes elles per molts motius.

Descripció

a/ PHILIPPVS D G OMNIVM	Monograma del nom del rei sota corona, entre D superada d'anell i banderola de tres esquinçalls (marca de seca) a l'esquerre i I superada d'anell a la dreta.
r/ HISPAN REGNORVM REX · 1	(Només visible la primera xifra de la data.) Creu quartejada de castells i lleons dins d'orla lobulada.
Pes, 1,562 g Ø: entre 17 i 18 mm	Làmina, núm. 4.

Mig ral o un ral

Segons com comencéssim a examinar la moneda per l'anvers o pel revers podríem dir que es tracta d'un ral o de mig ral, però no sense plantejar-nos alguns dubtes.

1

2

3

4

En un primer cop d'ull hom podria pensar que és un ral en veure el revers amb l'orla lobulada, la data al final de la llegenda i la marca I de l'anvers que semblaria que és el valor. Però, i el monograma? Un altre identificaria ràpidament la moneda com un mig ral pel sol fet de veure-hi el típic monograma que presenten les peces d'aquest valor, però no li lligaria el revers amb l'orla lobulada i l'anvers amb aquesta marca I si no fos que es tractés d'un segon assajador.

Conclusió, davant d'una peça amb monograma i un pes de 1,562 g ens porta a classificar-la com a un mig ral i a buscar algunes hipòtesis per a aquestes peculiaritats.

Felip II o Felip III

Al revers de la moneda es troba la data, però malauradament no se'n poden apreciar les tres darreres xifres, la qual cosa no permet assegurar sota quin regnat fou encunyada.

Tampoc ens dóna cap solució la marca de l'assajador D, inèdit en aquest valor, però que es troba en els dos regnats, en concret des del 1595 fins al 1609. Aquesta inicial podria pertànyer a Diego de Valladolid que alguns estudis apunten també com a assajador a Granada durant el regnat de Felip II, del qual es coneixen monedes amb aquesta marca D sense data i per tant anteriors al 1590, any en què es comencen a datar a Granada.

Però la prova podria estar en la llegenda del tipus OMNIVM, que s'introdueix en les monedes datades el 1595 a Valladolid, precisament amb marca D i continuada posteriorment el 1597 en les seques de Granada, Segòvia, Sevilla i Toledo. Vist això, podríem pensar que pertany a Felip II, però durant aquest regnat, els diferents valors encunyats en plata a la seca de Valladolid no tots presenten aquesta llegenda en comú, cosa que sí que succeeix en el regnat de Felip III, 8, 4, 2, 1 i aquesta que seria el valor de mig ral que completaria la sèrie de plata.

Dos assajadors?

No és gens freqüent durant l'època dels Àustries trobar monedes amb dues inicials d'assajadors. En aquesta hi apareixen dues marques.

A l'anvers es poden veure el que serien dues marques d'assajador, una a l'esquerra que seria la D sobre la marca de seca i que ja hem comentat abans i l'altra a la dreta on s'hi pot apreciar una T o una I. Però si fem un repàs als altres valors, només hi trobem una inicial. La hipòtesi més probable és que es tracti d'una I i més en concret d'un 1 en xifres romanes. Afirmant això estaríem dient que es tracta del valor d'un ral. Vegem, però, el perquè d'aquesta incongruència i les si-

milituds i confusions abans esmentades entre ésser una moneda d'un ral o de mig ral.

Conclusió

El perquè d'aquestes coincidències amb les peces d'un ral, com són les de portar una orla lobulada, la data al final de la llegenda i aquest valor d'un ral a la dreta del monograma tot i que queda clar que es tracta del valor de mig ral porten a una conclusió. El gravador prengué com a model una peça d'un ral per a l'elaboració de l'encuny del mig ral seguint les característiques dels mitjos rals, però en copià els trets propis dels rals com són l'orla lobulada i la data al final de la llegenda en el revers i a l'anvers, la marca D i la seca a l'esquerra, i aquest valor I a la dreta.

Així doncs, resumint, podríem dir que es tracta d'una suposada prova del valor de mig ral encunyat sota regnat de Felip III que faltava per a completar la sèrie de plata; i el gravador en prendre com a model una peça d'un ral en copià erròniament alguns trets, com era aquesta inexplicable marca I.

Bibliografia

- CALICÓ, X. i F.; TRIGÓ, J. *Numismática española 1474 a 1998*. Barcelona, 1998.
PELLICER, J. *El medio duro*. Barcelona, 1971
— *Glosario de maestros de ceca y ensayadores*. Barcelona, 1975.
RODRÍGUEZ LORENTE, J. *Catálogo de los Reales de a Dos*. Madrid, 1965.
Catàlegs de Subhastes: AUREO.